

Guri Mette Vestby

Ungdoms bilder av bygda og tanker om framtida

NOTAT
2003:119

Tittel: **Ungdoms bilder av bygda og tanker om framtida**

Forfatter: Guri Mette Vestby

NIBR-notat: 2003:119

ISSN: 0801-1702
ISBN: 82-7071-459-3

Prosjektnummer: O-1589
Prosjektnavn: Stedsidentitet og flytting

Oppdragsgiver: Hedmark fylkeskommune

Prosjektleder: Guri Mette Vestby

Referat: Dette notatet er et foredrag basert på en tidligere undersøkelse om stedstilhørighet og stedsidentitet blant ungdom i alderen 16 -24 år i kommunene Engerdal, Tynset, Løten og Eidskog i Hedmark. Deres erfaringer og forestillinger om bygdelivet i dag preger deres tanker om framtidig bosetting. Både faktiske forhold og sosiokulturelle dimensjoner inngår i deres vurderinger av hva som er det gode bosted og hva som danner mangfold og muligheter.

Sammendrag: Norsk

Dato: Desember 2003

Antall sider: 17

Utgiver: Norsk institutt for by- og regionforskning
Gautstadalléen 21, Postboks 44 Blindern
0313 OSLO

Vår hjemmeside: Telefon: 22 95 88 00
Telefaks: 22 60 77 74
E-post: nibr@nibr.no
<http://www.nibr.no>

Org. nr. NO 970205284 MVA

© NIBR 2004

Forord

Dette notatet er opprinnelig et innlegg som forsker og sosiolog Guri Mette Vestby holdt på et nettverksmøte arrangert av Hedmark fylkeskommune: "Rekruttering og modernisering i innlandskommuner" på Hanestad i august 2002. Der møtte fagfolk og politikere unge mennesker fra flere kommuner for å drøfte betingelser og barrierer for unges framtid i bygdekommuner.

Innlegget var i hovedsak basert på en studie om stedstilhørighet og stedsidentitet blant ungdom i alderen 16 – 24 år som hun tidligere hadde gjennomført i de fire Hedmarkskommunene Engerdal, Tynset, Løten og Eidskog (1999-2000). Den første delen av denne studien besto av en postbasert spørreundersøkelse med 408 besvarelser, mens den andre delen besto av personlige intervjuer med 28 ungdommer fra disse fire kommunene. Oppdragsgiver var Hedmark fylkeskommune. Resultater fra denne studien har hun tidligere lagt fram på ulike konferanser. I dette notatet presenteres utvalgte emner som var relevante i drøftingene mellom voksne og ungdom på nettverksmøtet om rekruttering og modernisering av innlandskommuner i Hedmark. Dette er emner som stadig er like aktuelle i debatten om bygdenes framtid.

Oslo, desember 2003

Sidsel Sverdrup
Forskningssjef

Innhold

Forord	1
1 Gir god stedstilørighet i dag føringer på framtidias bostedsvalg?.....	3
2 Barndomsminner legger føringer på tanker om framtida.....	5
3 Stedstilknytning gjennom den sosiale kulturen.....	6
4 Naturkvaliteter som trivselsfaktor for de unge.....	7
5 Mangfold og muligheter i bygda?.....	8
6 Hva er det gode bosted?	10
7 Stedshierarkier?.....	12
8 Stedsidentitet som steders omdømme	14
9 Oppsummerende avslutning.....	16

1 Gir god stedstilhørighet i dag føringer på framtidens bostedsvalg?

Hensikten med min studie om stedsidentitet og stedstilhørighet i fire Hedmarkskommuner var nettopp å få fram unge menneskers egne bilder av bygda og å reise spørsmål om i hvilken grad disse bildene påvirker tanker om et eget bygdeliv i framtida.

Mange hevder at en ikke kan basere seg på hva ungdom tenker og tror om framtida, - til det er det altfor mye som kan endre seg underveis både på det samfunnsmessige og det individuelle plan. Det er riktig nok. På den annen side er det viktig å få innsikt i ungdoms forestillinger om bygdeliv og deres tanker om hva som positivt eller negativt farger bildene de har av stedene. Uten denne innsikten vil det være de voksnes oppfatninger, tanker og forestillinger som alene vil dominere planlegging og utviklingstiltak. Vil det være riktig? Og vil det være hensiktsmessig når målgruppen for innsatsen som gjøres i kommunene og fylkeskommunen er dagens unge som om 10-15 år vil være i etableringsfasen? Det er tross alt de unge som skal foreta valgene, ikke de som er voksne i dag.

De unge i min undersøkelse grupperte seg i tre kategorier ut fra sine valg:

- De som hele tiden har en formening om at *det er i bygda de skal bo*; de foretar sine valg for å nå dette målet. Enten forblir de bofaste og tar jobber som finnes, eller de har et mer langsiktig siktemål der de ser seg selv som tilbakeflyttere etter noen år.
- De som helt klart *velger seg bort fra hjemstedet* eller bort fra bygdelivet.
- De som *velger å ikke ta noe valg* på nåværende tidspunkt; de vil ut og ta utdanning, se hvilke muligheter som byr seg og er åpne for endringer i planer og livsløp. Hvis de kommer tilbake til hjemstedet, vil det være et resultat av et aktivt valg, der hjembygda konkurrerer med andre steder som er attraktive bl.a. ut fra jobb- og karrierehensyn.

En av to ungdommer i disse Hedmarkskommunene kan godt tenke seg å bo på hjemstedet når de blir voksne, men det er få som er sikre i sin sak (bare 8 %). Omlag halvparten sier de regner med at de kommer til å bosette seg et annet sted. Dette betyr samtidig at potensialet for bosetting i bygda er på rundt 50 %. Men siden det helt sikkert vil bli et frafall fra dette potensialet, innebærer dette at det må komme en stor del innflyttere for at folketallet skal opprettholdes.

Mange unge føler seg knyttet til hjemstedet sitt; hele 38 % velger å beskrive sin tilknytning til hjemstedet som ”sterk”. Blant *disse* er det en større andel som positivt vurderer å bo i bygda; tre firedeler av de med sterk tilknytning i dag oppfatter seg som potensielle innbyggere som voksne. Men synker tilknytningen, så synker sannsynligheten

dramatisk. De som er lite knyttet til hjemstedet i dag, kan i liten grad se for seg at de bor der som voksne.

Det kan forøvrig være interessant at *foreldres botid* synes å være viktigere enn opprinnelse. Dette innebærer at ungdom med foreldre som flyttet til kommunen i ung alder (som unge voksne), er potensielt sikrere bygdeboere i framtida enn de som har foreldre som opprinnelig er fra kommunen, men som flyttet hjem som voksne for ikke så mange år siden. I foreldregruppen til de unge i min undersøkelse er 38 % av mødrene og 56 % av fedrene fra kommunen (iberegnet tilbakeflyttere). Når det gjelder de unge selv så har 60 % bodd der hele sitt liv.

Det er noen forskjeller kommunene imellom. For kommunene representert på dette nettverksmøtet for Østerdalsregionen, finner vi følgende tall; Tynset ligner på snitt-tallene ved at 35 % av mødrene og 55 % av fedrene er fra kommunen, mens det i Engerdal derimot ikke er noen kjønnsforskjeller når det gjelder dette. I Engerdal kommer 44 % av mødrene og 46 % av fedrene fra kommunen.

Uansett lokale variasjoner så betyr dette at kommunene pr. idag har mange innflyttere. Av dagens totale befolkning av 35-åringer i Tynset, er et flertall av kvinnene (59 %) innflyttere (halvparten av dem kommer riktignok fra andre steder i Hedmark), mens bare 26 % av mennene på samme alder er innflyttere.

Tall fra Statistisk sentralbyrå har lenge vist at flere unge valgte å bli boende i kommunen de vokste opp i. Dagens voksne i 30-årene har imidlertid flyttet litt mer på seg. Fortsatt flytter noen flere jenter enn gutter, men forskjellen mellom kjønnene avtar. Når det gjelder de regionale sentrene, spesielt utenfor Østlandet, viser det seg at de stadig får redusert sin nyinnflytting. Dette har å gjøre med at færre over tid vokser opp i næromlandet til slike sentre, der de fleste slike innflyttere kommer fra (Ref. Kjetil Sørli, NIBR/SSB).

2 Barndomsminner legger føringer på tanker om framtida

Satsing på oppvekstmiljø er antakelig en god investering. De fleste ungdommene i denne undersøkelsen hadde bodd lenge på stedet og har mange erfaringer med seg når de vurderer sine hjemsteder. Det de sier viser tydelig at egne barndomsminner har betydning for vurdering av stedets kvaliteter som oppvekststed. Mange av dem fremhever betydningen av å være vokst opp på stedet; at dette har vært arenaen for deres barndom og deres ungdomsliv. Men det dreier seg ikke bare om *at* de har tilbrakt barndommen der, men *hvordan* denne tida var. Kvaliteten på disse åra er av vesentlig betydning.

For har'n itte trives under oppveksten, så forbinder'n jo heimsted' med noe en kanskje vil komme bort fra

sier en av de unge jentene.

Vanligvis anføres gode oppvekstmiljø som viktige her og nå, - og det er de jo. I den grad det er snakk om investeringsaspektet, dreier dette seg som oftest om forebygging av problemer. Men gode oppvekstforhold er også en investering i stedstilhørighet ved at de unge kan få gode erfaringer og minner som knytter dem til bygda. Samtidig påvirker dette bildene av bygda, dvs. at forestillingene inngår i formingen av stedets identitet. *"Det er klart: har du ei bra ungdomstid her, taler det bære' for at du flytte tebasj...da veit du hva du kommer til"*. Selv disse unge menneskene inkluderer tanker om egne barn og eget familieliv i sine tanker om bygda som fremtidig bosted. 89 % av jentene og 72 % av guttene mener for eksempel at "gode skoler" er et svært viktig kriterium for "det gode bosted". Med til gode oppvekstmiljøer hører for øvrig ikke bare det vi kan kalle for barne- og ungdomskriterier; de unge fremhever også mer allmenne eller ikke aldersrelaterte kriterier, som for eksempel naturkvaliteter og gode bomiljøer.

"Hyggelige opplevelser og minner knyttet til stedet" fungerer altså som tiltrekningsfaktor, mens få gode minner, eller tvert imot dårlige, fungerer som en frastøtingsfaktor.

De unge er også konkrete i sine oppfatninger om hva som er viktig for at stedet skal være bra for barn. Svarene dreier seg om miljøforhold som frisk luft, nok plass, nærhet til naturen og trygghet. Når de snakker om trygghet, dreier dette seg om ulike former for trygghet som bygdelivet tilbyr; for det første er det trygghet i form av fravær av kriminalitet og for det andre er det trygghet i form av nære sosiale relasjoner. Det at alle kjenner hverandre eller vet av hverandre og bryr seg om hverandres unger, det synes de unge er viktig. Begrepet "nabokjerringa", som Gro Harlem Brundtland lanserte for noen år siden, ligger som opplevde realiteter i mange av disse bygdebarnas minnesekker.

3 Stedstilknytning gjennom den sosiale kulturen

”Hvis det er samhold og en god omgangstone med folk gjør dette at en føler seg hjemme”, sier en av de unge. Samhold og det at folk stiller opp for hverandre oppfattes som ’svært viktig’ av 2 av 3 jenter og av annenhver gutt i deres vurderinger av ’det gode bosted’. Måten å være på og måten å være sammen på inngår i det vi betegner som sosiokulturell praksis. Erfaringer og forestillinger om denne type mellommenneskelig samhandling former også forestillinger om et sted, eller om større regioner, som for eksempel en landsdel. Forestillingen om nordlendingenes uformelle omgangsformer er ett eksempel på dette.

Fortrolighet med væremåter, samværsmåter og omgangstener er vesentlige elementer i sosiokulturell praksis. Fortroligheten bidrar til at en kan beherske de kulturelle kodene for menneskelig atferd og samkvem; en identifiserer seg med de gjengse måtene å være på og være sammen på. Dette er tuftet på en intuitiv inneforståttethet som egne erfaringer gir og som bidrar til at en føler seg hjemme et sted. Slike erfaringer er ”overførbare” mellom steder eller miljøer som er like mht. samhandlingsmåter, - det være seg geografiske steder eller sosiale miljøer av likesinnede. Oppvekst i ett bygdemiljø gir en erfaringsbasert sosiokulturell kompetanse som er ”anvendbar” i andre bygdemiljøer.

Sosiokulturelle praksisformer kan også bli en del av særpreget ved et sted, dvs. av stedets identitet. Slike praksisformer handler i stor grad om kommunikasjon mellom mennesker, og denne kommunikasjonen består av forskjellige elementer som tas i bruk i ulike sosiale situasjoner. Ett eksempel kan være humor, - humor er også en kommunikasjonsform og den brukes ofte for å karakterisere en landsdel eller spesielle byer. Den er imidlertid også viktig for småsteder. Å forstå kodene for den lokale humoren bidrar til kulturell tilhørighet. *”...den egne tonen og humoren folk her opp har, - uhøytideligheten, galgenhumoren...”*, sier en av de unge jentene fra Engerdal når hun snakker om gode sider ved hjembygda.

4 Naturkvaliteter som trivselsfaktor for de unge

Når de unge sammenligner sine bygdemiljøer med bymiljøer, blir de mer bevisste de naturmessige miljøkvaliteter som de ellers ofte tar som en selvfølge. Naturen og naturopplevelser er noe av det de unge tror de kommer til å savne dersom de flyttet til en større by, som for eksempel til Oslo. Svært mange av dem er knyttet til naturen og de ser verdien av å bo med naturområder i umiddelbar nærhet. De er opptatt av miljøkvaliteter som ren og frisk luft. *"Frisk luft, kan gå noen meter og være alene, godt vann, fin natur"*, anfører en av de unge om miljøkvalitetene ved hjembygda.

Det en spesielt legger merke til, og som er litt overraskende, er alle som ser verdien i at naturen tilbyr stillhet, fred og ro (og dette var et åpent spørsmål uten oppgitte svaralternativer). Stillhet, fred og ro er ikke hva en først og fremst antar at unge er opptatt av. Dette er samtidig kvaliteter som "ikke synes", ei heller måles eller registreres før de forsvinner og det motsatte, nemlig støy eller kontinuerlig aktivitet, preger stedet.

Frihetsfølelsen ved å bo i eller nær fine naturområder er en annen slik usynlig og vanskelig målbar faktor. Friheten de snakker om inkluderer også tilgjengelighet, dvs. frihetsfølelsen ved å kunne gå "rett ut av døra" til naturområder. At det er rom, *"...den gode plassen omkring meg"*, dvs. at det ikke er så mange folk overalt og så tett som i byene, er det også mange som fremhever. Naturens "scenografi", dvs. vakre omgivelser som tilbyr stillhet, ensomhet, frihetsfølelse og ro, er altså ikke bare noe godt voksne setter pris på. På den annen side kan det for de unge også bli for stille og for mye natur: *"Hvis du er glad i natur er det helt ypperlig, da har du fiskemuligheter, jakt og du kan gå i skogen, - det er fin natur. Da er det maks liksom. Det er jo bra med friluftsliv, men det er jo ikke no anna å gjør liksom"*, sier en av de unge fra Engerdal.

Om lag halvparten av de unge er aktive naturbrukere; de bruker naturen til turer, jakt og fiske, fysisk trening eller aktivitet. "Fin natur og gode muligheter for friluftsliv" vurderes som svært viktig kriterium av 57 % av jentene og 58 % av guttene, dvs. at dette er viktig for begge kjønn. Men vi ser klare kjønnsforskjeller i *hvordan* de bruker naturen. 40 % av guttene og 3 % av jentene bruker naturen 'mest til jakt og fiske', dvs. at jakt og fiskemuligheter betyr noe for nesten annenhver gutt, men nesten ikke for jenter. For turer og trening i naturen er det jentene som dominerer; 38 % av jentene og 21 % av guttene oppgir at de ofte bruker naturområdene i hjembygda til slike formål, dvs. at det er dobbelt så mange jenter som gutter som aktivt bruker naturen på denne måten. På denne bakgrunn kan en spørre seg om "jentebruken" er underkommunisert i bygdepresentasjoner; kanskje kommer den i skyggen av de mer konkrete og formålsrettede aktivitetene som jakt og fiske? Markedsføring av natur- og friluftsmuligheter er ofte enten "kjønnsnøytral" eller rettet mot det maskuline sjiktet i befolkningen. Bilde av for eksempel "Friskis og svettis"-jenter på felles trening i fine naturomgivelser ville antakelig kunne appellere til unge voksne kvinner og "fortelle" at byens treningsstudioer kan erstattes med utendørsarenaer.

5 Mangfold og muligheter i bygda?

Bilder av steder blir skapt gjennom forestillinger om hvilke muligheter stedet tilbyr og hvilke "fortellinger" om stedet som eksisterer. Mulighetene dreier seg både om faktiske forhold som fritidsmuligheter og boligtomter, og om forhold knyttet til stedet som "sosialt og kulturelt rom". Det sosiale livet er viktig, og ungdom er i særlig grad opptatt av så vel kvaliteter som ulemper ved det sosiale livet i bygda, der forholdene er åpne og gjennomsluktige. Men fordi folk er forskjellige og følgelig kan ha forskjellige oppfatninger om sosiale fordeler og ulemper, eksisterer det flere "fortellinger" side om side. Felles for dem er at de er sosialt konstruerte; de er et resultat av erfaringer og av at ungdom seg imellom eksplisitt eller implisitt snakker om sosiale sider ved hjemstedet. Slik dannes og omdannes disse "fortellingene".

I vurderinger av hjemstedet som potensielt bosted, vil stedets særpreg og identitet mer og mindre bevisst bli vurdert opp mot ens egen identitet; passer jeg til å bo på et slikt? Hvilke muligheter tilbyr stedet og hvilke begrensninger eksisterer? De unge er særlig opptatt av muligheter og av "høyde under taket", dvs. at de ønsker seg et bygdeliv som er mer mangfoldig både med hensyn til hva som faktisk er mulig å drive med i arbeid og fritid, og når det gjelder hva slags livsstiler det er "plass til". Dette er vesentlige ankepunkter som for en del reduserer tiltrekningskraften til bygdene.

Hvordan en ordner hverdagslivet sitt, hvordan en omgås folk, hva slags kulturliv en deltar i, hva slags jobb- og karrieremuligheter som finnes (og dels hva slags type arbeidsmiljøer en kan velge i), - alt dette er i en viss grad avhengig av eller blir preget av stedet en bor på. Alt dette dreier seg om *livsstil*. Stedene tilbyr også visse *verdifellesskap* som er del av stedenes særpreg eller identitet. Når de unge legger vekt på forhold som fred og ro, naturkvaliteter, trygghet for barns oppvekst, sosial ansvarsdeling og samhold, omgjengelighet og omgangstoner, så er dette forhold som også har en verdimesig forankring i bildene av bygdelivet.

Mangfold og muligheter som bidrar til å forme steders identitet dreier seg også om hvorvidt det er optimisme eller pessimisme som preger fremtidsscenarioene som eksisterer i bygda. Er det en offensiv eller en defensiv innstilling som kommuniseres? Både direkte og indirekte signaliseres om og i hvilken grad befolkningen og lokale myndigheter tilstreber en utvikling mot moderne bygdeliv og om fremtidsoptimisme preger tenkningen om muligheter. En ung mann som hadde flyttet til Oslo fra en liten by ble intervjuet i TV-programmet "Norgebygda" på NRK. Han sa om småbyen sin: "...at jeg følte at miljøet var helt blotta for ambisjoner...". Ikke bare personer, men også steder, kan altså fremstå med ambisjoner (eller mangel på ambisjoner).

Er "fortellingen" om bygdestedene fortellingen om en offensiv satsing på moderne bygdeliv?

Det er for øvrig ett forhold som i stor grad har unndratt seg oppmerksomhet når det gjelder mangfold og muligheter; nemlig det sosiale mangfoldet. Stereotype forestillinger om byen og bygda inneholder bilder av heterogene bymiljøer der alle mulige slags folk

bor, og homogene bygdemiljøer der folk er like i kraft av at de ikke er byfolk. Mine intervjuer med ungdom i fire Hedmarkskommuner viste at bygdefolk langt fra er homogene, de unge inkludert. Noen forskjeller blant de unge blir beskrevet som klasseforskjeller. Andre forskjeller dreier seg mer om ulike personligheter eller miljøforskjeller. Poenget er at det er mange ulike sosiale miljøer å velge i også på småsteder og på bygda, og at dette kanskje burde komme tydeligere frem. Hvis dette skal være en tiltrekningsfaktor for potensielle tilflyttere (eller tilbakeflyttere), forutsetter det at de sosiale miljøene ikke er for lukkede for de som kommer utenfra eller de som kan tenkes å flytte hjem igjen.

6 Hva er det gode bosted?

Hva er kvaliteter ved et bosted slik de unge ser det? Ën ting er hvordan de vurderer sitt konkrete hjemsted som mulig bosted, en annen ting er en mer generell vurdering av ”det gode bosted”. Siden (disse) kommunene er avhengig av minst 50 % innflytting hvis de skal opprettholde folketallet, er det vesentlig å vite noe om hvilke kriterier unge i dag vektlegger når de skal treffe avgjørelser om bosted. I spørreundersøkelsen var det listet opp 21 forskjellige kriterier som de ble bedt om å vektlegge. Siden det er litt forskjeller mellom gutter og jenter, presenteres deres svargiving hver for seg. Prosentandelen angir hvor mange som vurderer det enkelt forhold som ’*svært viktig*’:

For guttene er følgende fem kriterier de viktigste (N= 172 gutter):

- Gode venner på stedet (88 %)
- Gode jobb/karrieremuligheter (75 %)
- Godt sosialt miljø (73 %)
- Gode skoler (72 %)
- Fin natur og gode muligheter for friluftsliv (58 %)

For jentene er de fem viktigste kriteriene (N=236 jenter):

- Gode venner på stedet (94 %)
- Gode skoler (89 %)
- Godt sosialt miljø (87 %)
- Gode jobb/karrieremuligheter (80 %)
- Bra barnehage tilbud (78 %)

For begge kjønn er det sosiale livet med venner det viktigste. Venner betyr langt mer enn familie/slekt når de tenker seg frem i tid. Det er påfallende at det er så mange forhold som en større andel av jentene gjennomgående vurderer som viktigere enn tilsvarende for guttene. Det er for øvrig en større andel av jentene som mener at jobb- og karrieremuligheter er svært viktig. Ellers kan en merke seg at gode skoler anses som like viktig eller viktigere enn jobb/karrieremulighetene. En kommune som har gode skoler har altså gode kort på hånden!

Forøvrig kan nevnes at kort vei til jobben ikke nødvendigvis er så viktig, - det er derimot gode kommunikasjoner.

Hva med fritidsmulighetene på ”det gode bosted”? To forhold peker seg ut, nemlig friluftsliv og uteliv (kafeer, puber og lignende); mellom 55 og 60 % av de unge synes at dette er svært viktige kriterier. Dette er imidlertid forhold som bare i en viss grad inngår i

kommunale planer, tiltak og budsjetter. Kulturlivet og foreningslivet er derimot noe som kommunen mer direkte kan støtte og stimulere, og de bruker ofte disse områdene i sin markedsføring av kommunen. Men det viser seg at kultur og foreningsliv kommer langt ned på lista i forhold til friluftsliv og uteliv; det er bare om lag 1/3 av de unge som synes kulturliv er svært viktig, og enda færre (drøyt 1/5) som mener foreningslivet har så stor betydning for et godt bosted. Hvorfor ”scorer” ikke kultur og foreningsliv høyere? Kan dette være et uttrykk for utvikling mot en mer individorientert og uforpliktende bruk av fritida? Friluftsliv og uteliv som aktiviteter er uorganiserte, uformelle, kan være spontane, og krever lite eller ingen dugnadsinnsats eller forpliktelser.

7 Stedshierarkier?

Intervjuene med ungdommene avdekket at det eksisterer *forestillinger* om steder som er rangert på en skala; fra det mest urbane/moderne til det mest avsidesliggende/umoderne. Det dreier seg ikke om en enkel by-land-inndeling, men om en mye mer ”nyansert” skala, selv om den er basert på sentralitet. Hierarkiet er imidlertid tydelig, - på tross av at andre forskere framholder at det ikke lenger er noen særlig forskjell på by og land, på livet som leves der og folkene som bor der. Jeg fant ikke bare klare stedshierarkier der så vel det regionale som det nasjonale inngikk (Oslo er over Hamar, Hamar over Elverum, Elverum over Trysil, Trysil over Engerdal...ifølge mine informanter). Også bygdeinterne hierarkier finnes. Unge i Tynset forteller for eksempel at bygdesentrum rangerer øverst, og navngitte grender eller mer avsidesliggende områder plasseres klart lenger ned på rangstigen.

Stedshierarkiet er basert på forestillinger om steder både fra utenforstående og fra bygdeungdom selv. I teorier om selvforståelse og identitetsdanning, er det et vesentlig element at et individ speiler seg i andres oppfatninger; at ens selvbilde påvirkes av hvordan andre betrakter og vurderer en. Dette er en sosial mekanisme som ser ut til å ha gyldighet også for steder.

Flere framhever det urettferdige i å bli vurdert eller bedømt så ensidig av andre utenforstående, det være seg folk andre steder eller media;

...det er kanskje ikke så interessant å skrive om det som er ålreit og ikke så forskjellig, det er på en måte ikke et tema å skrive om....da er det bedre å ta fram noe skikkelig rotbløyte, liksom...det er ikke noe bra for bygde-Norge i allefall, hvis alle her blir fremstilt som fæle bondeknøler, da er det jo ingen som vil flytte hit.

Flere påpeker at både media og andre unge bidrar til de stereotype bildene av folk på bygda som litt sidrumpa, mindre opplyste, mer akterutseilte som ikke har peiling eller ikke følger med. En jente fra Engerdal sier det slik:

Ungdommer fra byen har et negativt bilde av bygda, da er du bonde med en gang og da blir du litt dum for da kjører du traktor, driver fjøs og går i tresko og har aldri hørt om parabol.. Også: ”har døkk strøm?”. Å, je blir så sint! Da blir jeg irritert, da svarer jeg ”nei, vi kjører traktor hele dagen

En annen fremholder hvordan det er å bli betraktet som umoderne og som noen som ikke følger med i tida:

Ja, det er liksom ”dem på bondelandet”, det syns jeg ikke stemmer. De sier at de som bor på landet ikke har peiling, følger ikke med, går i andre klær, hører på annen musikk enn de i byen, det stemmer ikke at vi er annerledes.

Kulturelle stereotyper underbygges av måten media skriver om bygdeliv og bygdefolk på. De unge forteller at de opplever det er negativt, unyansert, ensidig, overdrevet eller

---

mangelfullt. En jente på 19 år fra Tynset som studerer i Trondheim forteller at VG hadde en stor midtsidereportasje om all bygdefylla på Tynset-martnan:

Jeg syns avisene overdriver litt, men det er jo sånn VG-journalistikk på en måte. Det er jo sånn det er, at folk drikker hjemmebrent og ligger og spyr bak..(Så det er ikke feil?) Det er'ke feil, men bare veldig utheva, det er jo sånn det er. ..i hvert fall alle nykonfirmanter er jo på bygdefest og sånn, så det eksisterer i høyeste grad...Det er ikke det at det er feil, det bare mangler de andre fasettene i bildet. Det blir litt ensidig.

Nå er neppe "ungdomsfylla" noe mindre i byene, men den blir mer synlig i bygdene siden den finner sted på offentlige fester.) Men min informant føler seg ikke noe beklemmt over dette. I hennes forestillingsverden er det "de overlegne" som tar feil. Deres oppfatninger om Bygde-Norge er ikke direkte feilaktige, men de er stereotype ved at de er sterkt mangelfulle og unyanserte. Derfor mister deres vurderinger mye av sin kraft.

Fra tid til annen ser vi hets og uthenging av bygdefolk og bygdeliv gjennom media, film og romaner. Når sære, enfoldige folk i byen er fortellingens personer, så forbindes de ikke med byen som sådan eller med byen som sted, - da er det mer fordi de som personer er som de er. Men det omvendte er derimot ganske vanlig; rare, sære, enfoldige folk på bygda blir fortolket som representanter for bygdefolk, - "det er sånn mange folk på bygda er"...at du blir sånn av å bo på bygda. Flere filmer og TV-reklamer kommuniserer indirekte dette budskapet. Hvorfor er det slik? Kommuner som skal jobbe med sine selvpresentasjoner må altså ikke bare lage gode og nyanserte bilder av moderne bygdeliv, de må også (om enn indirekte) motarbeide andres presentasjoner av vrengebildene av bygdefolk.

8 Stedsidentitet som steders omdømme

De unges fortolkninger og oppfatninger av stedenes særpreg, av hjemstedets ”indre” og ”ytre” egenskaper og kvaliteter, inngår i formingen av det vi kan kalle stedets identitet. Dette dreier seg ikke bare om de konkrete hjemstedene som inngår i denne studien; de unge oppfatter også sitt sted som i større og mindre grad representativt for bygda eller for bygdesteder mer generelt.

”Bildet av bygda” er formet av hvordan bygda faktisk er mht. naturlandskap, bebyggelse, arkitektur, kulturlandskap og ferdselsårer. Men stedets identitet er ikke bare forbundet med det vi kan fastslå eller få inntrykk av med det blotte øye, det er likeså mye det vi *ikke* kan se, som for eksempel den sosiale kulturen, stedsrelaterte erfaringer, sosial integrasjon eller kultur i betydningen hverdagslivets praksisformer. Dette er praksisformer som dannes på grunnlag av omgangsformer, lynne, vaner, kommunikasjonsformer og holdninger. Dette hører til stedets *indre kvaliteter eller kjennetegn*, positive eller negative, - en type kvaliteter det tar tid å ”se”.

Både de som bor på stedet og utenforstående er gjennom sine fortolkninger av stedet delaktige i konstruksjonen av bildene av bygda. ”De utenforstående” vil være ulike aktører, som for eksempel folk i nabobygda, media eller forskere. Selv om kommuner presenterer seg og sine positive særtrekk i brosjyrer og på internet, så er ikke stedsidentitet noe som kan konstrueres etter vedtak i kommunestyret. Når de unge mener at ett av de negative særtrekkene ved bygdemiljøene er mangel på takhøyde eller at det er for mye bygdesladder, kan jo ikke politikerne vedta en holdningsendring hos innbyggerne. Men de kan sørge for at det tas opp til en mer offentlig debatt og refleksjon, - det er noe de unge snakker om, men det er på de private arenaene. Når kommuner som Brumunddal og Øvre Eiker har klart å snu holdninger i befolkningen som ga seg utslag i fremmedhets mot innvandrere og sympatier med nynasizme, viser dette at lokale myndigheter kan gjøre noe med holdninger dersom de iverksetter tiltak i en bred skala.

Lokale politikere og lokale myndigheter kan også et stykke på vei bidra inn i prosesser som er med på å forme stedets omdømme og identitet. Når Eidskog kommune begynner å få et omdømme som en offensiv og nytenkende kommune, er det takket være en rekke ulike prosjekter og nye driftsmåter som er satt i gang av de lokale myndighetene.

De unges oppfatninger av steders særpreg fremkommer også som et resultat av sammenligning; det er noe som finnes eller tilbys andre steder, enten det er positive eller negative forhold. Siden tilstrømmingen til storbyer og preferanser til storbyliv stadig er tiltagende, blir det lett slik at diskusjonen om bygdekommuner sentreres rundt kvaliteter ved byen som ikke finnes på bygda. Men sammenligningen med storbyliv kan også få frem positive sider ved bygdelivet; som frisk luft, fred og ro, folk som hilser, omgjengelighet, tilgang til naturen, sosial trygghet og oversiktighet. Slike sammenligninger slår positivt ut til bygdas fordel, slik de unge beskriver det.

Også det som ses som faktiske ulemper eller negative faktorer, baseres ofte på en sammenligning. For eksempel vil lange avstander og dårlige kommunikasjoner i en del bygder ses i lys av korte avstander (eller; forestillingen om korte avstander) og gode kommunikasjoner i byer. På samme måte vil boligpriser i storbyene og deres omland defineres som høye fordi de sammenlignes med boligpriser på småsteder og i bygda.

Men steders identitet basert på sammenligning følger ikke en ensidig pluss-minus-skala ved at det som er fordel på en type sted er en ulempe et annet sted; at det som finnes av goder på bygda er det lite eller ingenting av i byen, og omvendt. Slik kontrastering gir stereotype forestillinger, og slik er ikke virkeligheten. Det er ikke bare bygdelivet, men også storbylivet som blir gjenstand for denne type mekanismer. For eksempel er det mange steder i Oslo folk har nærhet til naturområder eller velfungerende sosiale nettverk i nabolaget, - storbyens ulike områder vil falle ulikt ut i en sammenligning med bygdelivet.

9 Oppsummerende avslutning

Ungdoms bilder av bygda så vel som tanker om framtida, rommer forestillinger om stedet som "barndommens rike"; de har både egen barndom og eventuelle egne barn i tankene. "Barndommens rike" er for det første et konkret sted og for det andre er det minner, erfaringer, opplevelser og følelser. Min undersøkelse i de fire Hedmarkskommunene gav et klart uttrykk for at dette er forhold som er av stor betydning. For det første betyr egne gode barndomserfaringer at tilknytningen til stedet blir sterkere, og vi ser at innstillingen til å bosette seg i hjembygda er klart mer positiv blant dem med god eller sterk stedstilhørighet (slik de selv definerer det). For det andre vil stedet som "barndommens rike" framstå i et positivt, alternativt negativt, lys alt etter hva slags erfaringer de unge gjør seg. Egnerfaringen gjør dem i stand til å vurdere kvaliteten på oppvekstforholdene og hva hjemstedet reelt har å tilby barn og unge. Når de blir bedt om å vurdere hvilke kriterier som er viktige for 'det gode bosted' mer generelt, viser det seg at forholdene for barn og unge er viktige. For eksempel anses gode skoler som like viktig som jobb- og karrieremuligheter. I tillegg til gode skoler, anfører de unge at det for barn er viktig med gode bomiljøer, trygge sosiale miljøer og naturmessige kvaliteter. Å satse på kvalitet for barn og unge kan med andre ord ha betydning for så vel dagens barn, som for rekruttering av neste generasjons barnefamilier.

Stedet som sosial arena er svært viktig på flere måter. I tankene om framtida er gode venner det viktigste kriteriet for 'det gode bosted'; ni av ti unge mener dette. Gode venner betyr langt mer enn (opprinnelig) familie og slekt. De unges erfaringer og opplevelser av den sosiale kulturen på stedet i nåtid betyr mye for hvordan de vurderer hjembygda som sosial arena i fremtid. For det første skaper fortrolighet med de lokale væremåter, samværmåter og omgangsformer en sosial tilhørighet og en følelse av å høre hjemme. Men fortroligheten slår ikke nødvendigvis positivt ut; dersom det er negative erfaringer knyttet til dette, kan frastøtningseffekten bli sterkere enn tiltrekkingseffekten. Bygdesladder og manglende takhøyde for ulike livsstiler eller personlige stiler, er en slik negativ side. Det synes forøvrig å være en utbredt forestilling at folk på bygda er så like, antakelig som en motsats til folk i større byer, - men min studie gir ingen bekræftelse på dette, snarere tvert imot. Dette betyr i så fall at det sosiale mangfoldet er underkommunisert og således gir et feilaktig bilde. Også på bygdesteder er det mange ulike sosiale miljøer å velge i.

Når det gjelder fritidsmuligheter, er det to forhold som de unge vektlegger spesielt, nemlig friluftsliv og uteliv. Det første representerer 'fred og ro', naturopplevelser, treningsmuligheter og jakt og fiske. Det andre representerer det sosiale livet, møteplassen, muligheten til å treffe venner og kjente utenom de private invitasjoner. Alt dette er viktige dimensjoner for de unge, men det er forskjell på gutters og jenters naturbruk. Jentenes (sosiale) treningsbruk kommer ikke like ofte frem i kommunenes selvpresentasjoner. Forøvrig kommer kulturliv og foreningsliv langt ned på lista over kriterier for gode bosted, uten at vi ser noen tydelig forklaring på dette. Kan dette være et uttrykk for utvikling mot en mer individorientert og uforpliktende bruk av fritida? For kommunene

---

kan det være et grep å koble kultur- og fritidsliv tydeligere med to forhold som de unge vekter høyt, nemlig det sosiale livet og "barndommens rike".

Intervjuene med de unge avdekket at det eksisterer relativt klare forestillinger om stedshierarkier basert på sentralitet og modernitet, og at disse gjør seg gjeldende både nasjonalt, regionalt og lokalt (internt i kommuner). Ikke alle unge synes noe om å bli oppfattet som umoderne av byfolk, eller om at bygdeliv ofte fremstilles ensidig negativt i media. Andre ser dette som feilaktige vurderinger fordi de er ensidige og mangelfulle, og sier at oppfatningene derfor mister sin gyldighet.

Både de som bor på stedet og utenforstående, er gjennom sine fortolkninger av stedet delaktige i konstruksjonen av bildene av bygda. "Bygdebildene" er altså et resultat av sosiokulturelle mekanismer. For de unge dreier stedets identitet seg om både "ytre" og "indre" kjennetegn, særpreg, egenskaper og kvaliteter. Stedets identitet fremstår også som et resultat av sammenligning med andre steder, og bygda blir gjerne sammenlignet med storbyen. Men en slik kontrastering gir ofte som resultat at det som ses som kvaliteter ved byen ses som fravær av kvaliteter ved bygda, og omvendt. Slik kan stereotype forestillinger om så vel bygdeliv som storbyliv befestes seg.

Avslutningsvis vil jeg rette søkelyset på de relativt forskjellige målgruppene som kommunene søker å nå i sine bestrebelser på å øke tilflytting og bosetting. De unge som er vokst opp i kommunen er en viktig målgruppe, men de er bare en av flere målgrupper. "Å selge produktet" til de som kjenner det fra før og til de som ikke eller i liten grad har kjennskap til det, - det er to forskjellige ting. "De innfødte" har selvsagt en helt annen bakgrunn for å tolke og forestille seg innholdet i brosjyrer og presentasjonsmaterieell. På den annen side pleier materialet å være rettet mot alle målgruppene, noe som tilsier at en ikke positivt kan spille på mottakernes barndomsminner eller erfaringsbaserte "bilder av bygda". Spørsmålet er om det kanskje ville være hensiktsmessig med en mer differensiert presentasjon. Ett skille går mellom de som er fra kommunen og potensielle innflyttere, et annet mellom de som er fra bygdemiljøer og de som er fra bymiljøer, et tredje mellom de som bor i bygda i dag og de som kan tenkes å ville flytte dit. Å forhindre utflytting eller videreflytting er en likeså viktig oppgave som å øke tilflyttingen.